De onmisbaarheid van vaders als valkuil

Sabine Kraus en Hanna Harthoorn

‘Zou het niet goed zijn als moeders hun kinderen meer te bieden hadden dan enkel zorgzaamheid?’ Joke Kool-Smit, 1967

‘Op een grote vrouwenvergadering (...) stond een man op en zei wat huilerig dat hij toch ook onderdrukt was, want hij mocht geen taarten bakken en niet huilen. Zegt een andere man: natuurlijk mag je wel huilen en taarten bakken, maar dan word je als een wijf behandeld, en dàt wil je niet’ (Anja Meulenbelt, 1978).

‘Kinderen zijn het beste af, als ze met mannelijke en vrouwelijke opvoedstijlen te maken krijgen. Ooit een moeder gezien die haar baby in de lucht gooit en opvangt, waarna ze samen in een deuk liggen? Dat is typisch iets van vaders.’ (Steven Pont in Tijdschrift *J/M*, 2010).

De tweede feministische golf zette de ongelijke verdeling van zorgtaken tussen mannen en vrouwen op de kaart. Vaders moesten hier meer tijd aan gaan besteden. Zo niet, dan zouden moeders op de arbeidsmarkt last houden van een ‘rugzak’, een extra takenpakket, dat mannen niet hadden. Daardoor zouden zij geen maatschappelijke gelijkheid kunnen bereiken.

Sindsdien is er veel veranderd. De meeste mensen vinden dat zorg een taak is voor moeders èn vaders. De gedachte echter dat mannen en vrouwen op dit gebied gelijke talenten hebben, dreigt alweer verjaagd te worden door nieuwe variaties op oude stereotypering.

Dat ook mannen betrokken moeten worden bij emancipatie wordt de laatste jaren geregeld als iets nieuws gepresenteerd. Zo nieuw is dat eigenlijk niet – al vanaf het begin van de tweede feministische golf duikt de roep om aandacht voor mannen in het emancipatieproces op, in allerlei toonaarden.

Feministen wonden er geen doekjes om: het ging om machtsverhoudingen, en dus om een strijd tussen vrouwen en mannen. De taakverdeling binnen het gezin vormde daarbij een belangrijk thema. Het keurslijf van de moederschapsideologie moest weg, en vaders moesten een groter deel van de zorgtaken op zich nemen – want dat konden zij net zo goed als moeders. Joke Smit pleitte al in 1967 voor een dertigurige werkweek voor iedereen. Socialistisch feministen zagen het gezin enerzijds als institutie die de klassenmaatschappij in stand hielp houden (vooral door de reproductie van arbeidskracht, zowel van dag tot dag als van generatie op generatie), maar benoemden het gezin toch ook als instelling van overheersing van mannen over vrouwen (Meulenbelt, 1976). ‘Solidariteit tussen *vrouwen en mannen zal echter alleen mogelijk zijn als mannen ophouden hun egoidentiteit te formeren door het onderdrukken van vrouwen*’ (Outshoorn, 1978, cursivering

origineel). Daarvoor zou strijd nodig zijn. Uit zichzelf hebben mannen 'nu eenmaal geen zin om hun verworvenheden op te geven om thuis te gaan "zitten" om voor de kinderen te zorgen' (Sevenhuijsen, 1978).

Deze strijd werd niet alleen individueel aan de keukentafel geleverd, maar ook in de vorm van openbare acties. Bijvoorbeeld door de Associatie voor Herverdeling van Betaalde en Onbetaalde arbeid, en het actiecomité 'Vak Verzorging Moet', dat erop gericht was verzorging opgenomen te krijgen in de verplichte vakken in het voortgezet onderwijs – zodat ook jongens huishoudelijke vaardigheden zouden leren.

Vaders in de hoofdrol

Langzamerhand veranderde de toon binnen de vrouwenbeweging. Het idee kwam op dat het niet zo effectief was om tegen vaders te roepen dat zij moesten zorgen, omdat moeders hier niet langer in hun eentje voor wilden opdraaien. Op die manier werd zorg immers als iets vervelends neergezet. Het gebruik van het woord zorg*taken* droeg daar nog aan bij. Vaders moesten verleid worden om te gaan zorgen, door te benadrukken hoe verrijkend zorgen is en hoe onmisbaar mannen hierbij zijn. Uiteraard werd de nadruk hierbij niet gelegd op huishouden, maar op het vaderschap, zoals eerder het moederschap ideologisch werd ingezet. 'Om vrouwen ertoe te bewegen voor niets te werken kan men haar niet de schoonheid en de mystiek van bijvoorbeeld de vaat en de was aanprijzen. Dus preekt men de schoonheid van het moederschap!' (Simone de Beauvoir, aangehaald in Schwarzer, 1977).

Het emancipatiebeleid van de rijksoverheid nam deze koers over, getuige onder meer het interactieve project 'Mannen worden er beter van. En vrouwen ook!' (2003), dat was gericht op maatschappelijk debat. 'Dat ook mannen belang hebben bij een evenwichtige verdeling van werken en zorgen is evident. Ook mannen hebben op een aantal terreinen achterstand opgelopen, dat blijkt eens te meer uit de reacties op de website. Het voorbeeld van echtscheidingen waarbij kinderen vrijwel altijd aan de moeders worden toegewezen en waar vaders het moeten doen met een bezoekregeling, wordt vaak genoemd. Emancipatie van mannen verloopt wellicht anders dan die van vrouwen. Interessant is dat in kaart te brengen door er onderzoek naar te doen' (speech namens de minister bij afsluiting van het project, DCE 2003). De actie- en lobbygroep 'Papa+' van FNV Jong riep eind 2008 door middel van hun manifest de vaders van Nederland op om zich te bevrijden uit de ketens van het fulltime werk en de laatste resten van het kostwinnersmodel

2008: vaders bieden het Manifest 'Papa Plus' aan op het Plein in Den Haag, om steun te vragen aan de politiek bij het combineren van werk en vaderschap.
© ANP (De Volkskrant)

af te schudden. 'Wij willen graag werken. Wij willen ook graag hard en veel werken. Maar we willen ook onze kinderen zien opgroeien. Daar deel van zijn. En niet alleen op zondag het vlees komen snijden. Wij willen meer. Wij willen volwaardig vader zijn. Nu het nog kan.' (Pappa+, 2008)

De meerderheid *denkt* geëmancipeerd

Of het nu door het vele actievoeren komt, door het beroep op een eerlijke verdeling van zorgtaken, door de discussies thuis aan de keukentafel, door het emancipatiebeleid van de overheid, of door het benadrukken van het leuke van zorg – dat is niet zo snel vast te stellen. In elk geval is de attitude van de gemiddelde burger sinds het begin van de tweede feministische golf enorm veranderd.

Toen het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) in 1970 voor het eerst de stelling voorlegde: 'Een vrouw is geschikter voor de opvoeding van kleine kinderen dan een man' was driekwart van de mannen en vrouwen het hier mee eens. Bijna dertig jaar later was dit nog slechts 37 procent (Hooghiemstra, 2000). Opvallend is dat sinds 2000 het aantal mensen dat zich in deze stelling kan vinden weer iets toeneemt. Met name mannen zijn sceptisch over hun eigen geschiktheid als opvoeders. Desondanks ziet vandaag de dag een overgrote meerderheid (94 procent) de zorg voor kinderen als een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor moeders en vaders. Ongeveer de helft van de mannen en vrouwen kan zich het meest vinden in een gelijke verdeling van arbeid, huishouden en zorg voor kinderen. Slechts acht procent ziet het meest in het kostwinnersmodel waarin de vader fulltime werkt en de moeder fulltime zorgt. Driekwart van de mannen wil de zorg voor kinderen gelijk verdelen met zijn partner (Cloïn & Souren, 2011). De man als (mede-)opvoeder wordt in de publieke opinie door zowel moeders als vaders onderschreven.

Kijken we naar de feitelijke tijdbesteding van vaders aan de zorg voor hun kinderen dan valt dit nog tegen. Hoewel in de periode van 1980-2005 ouders (zowel vaders als moeders) gemiddeld meer tijd zijn gaan besteden aan de zorg voor kinderen, blijven vaders duidelijk achter. In de periode 1980-2005 is het aantal uur dat vrouwen per week besteden aan de zorg voor kinderen gestegen van 9,1 uur naar 13,9 uur. In diezelfde periode is dat voor mannen gestegen van 3,3 naar 6,3 uur per week (Bucx, 2011). De egalitaire opvattingen over genderrollen worden door vaders dus nog niet in overeenstemming gebracht met het eigen gedrag.

Laten we echter optimistisch zijn, en de grote verandering in attitude zien als een goede voedingsbodem voor een werkelijke verandering in gedrag in de komende generatie(s). De gedachte dat mannen en vrouwen gelijke ouderschapstalenten hebben, die heeft echter geen ingang gevonden. Integendeel, er is sprake van een nieuwe stereotypering.

Nieuwe stereotypen

Mannen moeten tegenwoordig zorgen, omdat zij van nature, of als gevolg van de evolutie, zo heel anders zijn dan vrouwen – en dus kinderen iets anders te bieden hebben. Vaders ondernemen andere activiteiten met hun kinderen dan hun partners: ze doen vaker fysieke en actieve dingen, zoals sporten, stoeien en klussen. Moeders daarentegen houden zich meer bezig met zaken als kleding kopen, spelletjes doen, (uiterlijke) verzorging, en de dagelijkse activiteiten als naar/van school brengen en ophalen en doktersbezoek (Lamb, 2004; Tavecchio, 2011; MarketResponse, 2010). Deze benadering gaat er vanuit dat mannen het ouderschap anders invullen dan vrouwen, verschillen in opvoedingsstij-

len tussen ouders worden gereduceerd tot genderverschillen. Naast verschillen in opvoedingsstijlen schrijven onderzoekers ook een grotere/andere invloed toe aan vaders. 'In vrijwel alle onderzochte leeftijdsperioden, vanaf nul tot twee jaar tot en met zestien tot achttien jaar komt naar voren dat de invloed van vaders niet spectaculair, maar wel systematisch groter is dan die van moeders '(Tavecchio, 2003).

Gelukkig benadrukken onderzoekers als Lamb en Tavecchio ook wel dat de overeenkomsten tussen vaders en moeders groter zijn dan de verschillen. 'Een aantal belangrijke dimensies van ouderlijke invloed heeft dus te maken met ouderkenmerken in plaats van met geslachtsgerelateerde kenmerken' (Tavecchio, 2011). In publicaties voor professionals en ouders dringen echter vaak de ongenuanceerde varianten van de uitspraken van onderzoekers door over 'de typische vaderrol'. Zo kopte het Tijdschrift *J/M voor ouders* in haar Vaderdagspecial uit 2010 met een titel als: 'Vader onmisbaar in de opvoeding'. Of *De Volkskrant* die in de katern *Hart en Ziel* schreef: 'Kinderen hebben belang bij een grote inbreng van hun vader in de opvoeding. Brengt hij veel tijd met hen door, dan heeft dat een positieve invloed op hun zelfvertrouwen, IQ en leerprestaties. Kinderen profiteren ervan als vaders meer registers open trekken. Een man en een vrouw hebben ieder een geheel eigen inbreng in de opvoeding van kinderen, die even belangrijk is. Samen zorgen zij voor een evenwichtige ontwikkeling van een kind. Een moeder biedt generaliserend gesteld bescherming en begrip. Een vader bevestiging en uitdaging' (Bolwijn, 2009).

Wat is hier mis mee?

De redenering dat vaders iets heel anders te bieden hebben dan moeders kan misschien vaders over de streep trekken om te gaan zorgen. De redenering heeft echter ook grote bezwaren (nog los van de vraag of je tegen vrouwen kunt zeggen: jullie hebben eeuwenlang het leeuwendeel van de feitelijke verzorging van kinderen verricht, maar bij nader inzien hebben jullie kinderen niet voldoende te bieden.)

De moderne stereotypering pint vaders en moeders nog steeds vast op een bepaald gedrag, en stimuleert hen om zich aan hun genderrol te houden. Om bijvoorbeeld als een 'echte moeder' voor de veiligheid te zorgen, of als een 'echte vader' het kind te stimuleren om iets te durven, zodat ook de volgende generatie weer leert: dit is moedergedrag, en dat is vadergedrag. De moederschapsideologie van vroeger blijft gewoon gehandhaafd, maar wordt aangevuld met een al even beperkende vaderschapsideologie. Zo komen mannen en vrouwen van de regen in de drup.

Bovendien legt deze stereotypering de norm op dat kinderen altijd een vader en een moeder nodig hebben. In 1999 vond 66 procent van de Nederlanders dat een kind thuis een vader en een moeder nodig heeft om gelukkig op te groeien. In 2008 was dat gestegen tot 74 procent (Bucx, 2011). Eén ouder is dus niet genoeg, en de conclusie dat twee ouders van hetzelfde geslacht ook niet oké zijn, ligt op de loer.

Die norm bestaat niet alleen bij burgers, maar werkt ook her en der op verschillende manieren door in beleid. Zo kunnen alleenstaanden met een kinderwens nog lang niet altijd in alle klinieken en ziekenhuizen terecht, op grond van het onbewezen[1] idee dat bewust alleenstaand moederschap misschien niet goed is voor kinderen. Na scheiding is de maatschappelijke en juridische norm tegenwoordig dat ouders hun kinderen samen blijven opvoeden: sinds 1998 blijft in principe het gezamenlijk ouderlijk gezag in stand na scheiding. In 2009 is daar de 'Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige

scheiding' bijgekomen, die een gezamenlijk ouderschapsplan verplicht stelt. Deze ontwikkeling lijkt vooral gestoeld op het ideologische uitgangspunt 'een kind heeft een vader en een moeder nodig'. Voor kinderen en moeders blijkt de verplichting tot gezamenlijk gezag niet positief te werken, en vaders zijn er ook weinig mee opgeschoten.[2]

Het kan zijn dat bepaalde eigenschappen of gedragingen op dit moment vaker voorkomen dan bij moeders, maar ook tussen vaders en moeders onderling bestaat veel variatie. Het is dus nooit zo dat alle vaders een bepaald kenmerk vertonen, terwijl geen enkele moeder dat vertoont. En dat iets *vaker* voorkomt is geen basis om te concluderen dat het gaat om typisch vaderlijk danwel moederlijk gedrag. Vaders troosten wel degelijk, en moeders dagen hun kinderen uit. Zo evolutionair bepaald zijn deze vader- en moedertaken immers niet. Opvoedstijlen, en de rol van vaders en moeders daarin, veranderen immers ook van generatie op generatie. In een onderzoek van Marketresponse (2010) zegt de helft van de vaders hun kind anders op te voeden dan de manier waarop zij zelf zijn opgevoed door hun vader.

Tijd voor een nieuw discours

Er is geen reden om aan te nemen dat we in 2011 toevallig op het punt zijn beland waarop geen veranderingen in de taakverdeling en de rol van moeders en vaders in de opvoeding meer te verwachten zijn. De ontwikkelingen zullen dus nog wel doorgaan.

Er is wel reden voor feministen om, terwijl we verder gaan met het bepleiten van veranderingen in zowel de cultuur als de feitelijke taakverdeling, stil te staan bij de manier waarop het discours over vaderschap en moederschap zich ontwikkelt. Het is bon ton geworden om vaders tot zorgen te stimuleren met behulp van stereotypen over vrouwen en mannen, vaders en moeders, meisjes en jongens. Misschien werkt het, maar vanuit feministisch oogpunt is het een valkuil om mensen – nota bene ter bevordering van een geëmancipeerd leefpatroon – op grond van hun geslacht in hokjes te stoppen. Tijd voor een nieuwe stap, waarbij we veranderingen niet bepleiten met behulp van stereotypen en groepskenmerken, maar juist met een beroep op gelijke ruimte voor ieder individu. Wij roepen feministen in de vrouwenbeweging, in beleid en politiek, in de sociale wetenschap en in Genderstudies op om na te denken over het uitwerken van een nieuw discours over ouderschap.

Noten

1 Onderzoek naar eenoudergezinnen gooit alle eenoudergezinnen op een hoop, of het nu gaat om ongewenste tienermoeders, traumatisch gescheiden ouders, tevreden gescheiden ouders, of bewust alleenstaande moeders. Zie hierover prof. F.C. Verhulst, die in opdracht van de Commissie gelijke behandeling literatuuronderzoek deed naar kinderen in eenoudergezinnen – geciteerd in het oordeel van de Cgb nr. 2000-4. Een recent voorbeeld van onderzoek waarbij eenoudergezinnen op een hoop worden gegooid is het Gezinsrapport 2011 van het SCP (Bucx, 2011).

2 De verandering in 1998 heeft er in de praktijk wel toe geleid dat kinderen na scheiding meer contact hebben met hun vaders. Het welbevinden van kinderen en moeders na scheiding is echter sinds 1998 significant afgenomen, en dat van vaders gelijk gebleven (Spruijt & Kormos, 2010).

Literatuur

Bolwijn, M. (2009). Het geluk van betrokken vaders. Geraadpleegd 29 maart 2011, op http://www.hartenziel.nl/artikel/het_geluk_van_betrokken_vaders.

Bucx, F. (red.). (2011). *Gezinsrapport 2011. Een portret van het gezinsleven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Cloïn, M. & Souren, M. (2011). Onbetaalde arbeid en de combinatie van arbeid en zorg. In: A. Merens (red.), *Emancipatiemonitor 2010* (pp. 108-147). Den Haag: SCP/CBS.

DCE, Instituut voor Maatschappelijke Innovatie, Lanseloet, United Knowledge (red.). *Mannen worden er beter van en vrouwen ook! Projectverslag pilot interactief beleid*. Uitgave Ministerie SZW, Den Haag. Niet gedateerd, waarschijnlijk 2003.

Hanssen, H. (2008). *Babymanagement voor mannen*. Hilversum: Uitgeverij Ikvader Boeken.

Hooghiemstra, E. (2000). Denken over verdelen. In S. Keuzenkamp. & Hooghiemstra, E. (red.), *De kunst van het combineren. Taakverdeling onder partners* (pp. 101-124). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kool-Smit, J.E. (1967). Het onbehagen bij de vrouw. *De Gids, 130,* 267-281 Amsterdam: Stichting de Gids.

Lamb, E. M. (2004). *The role of the father in child development*. Hoboken: John Whiley & Sons inc.

MarketResponse, (2010). *De rol van de vader bij de opvoeding. Onderzoek ten behoeve van het Opvoeddebat*. Leusden: MarketResponse.

Meulenbelt, A. (1976). *Feminisme en socialisme, een inleiding*. Amsterdam: Kritiese Bibliotheek Van Gennep.

Meulenbelt, A. (1978). Over politiek bewustzijn en de kwestie met de 'mannelijkheid'. *Socialisties-feministiese teksten 1*. Amsterdam: feministische uitgeverij Sara.

Outshoorn, J. (1978). Zo vader zo zoon en van moeder op dochter, literatuur over sekse-socialisatie. *Socialisties-feministiese teksten 1*. Amsterdam: feministische uitgeverij Sara.

Papa+ (2008). Manifest Papaplus. Geraadpleeg 15 juni 2011, op http://home.fnv.nl/2008/actueel/Manifest_Papaplus.pdf.

Schwarzer, A. (1977). *Het "kleine verschil" en de grote gevolgen, vrouwen over zichzelf, begin van een bevrijding.* Amsterdam: Feministische uitgeverij Sara.

Sevenhuijsen, S. (1978). Vadertje staat, moedertje thuis? *Socialisties-feministiese teksten 1*, Amsterdam: feministische uitgeverij Sara.

Spruijt, E., & Kormos, H. (2010). *Handboek scheiden en de kinderen, voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Tavecchio, L. (2003). Papa voedt ook op: hoe vaders onderschat worden. In E. Hooghiemstra, E. & Pool, M. (red.), *Tussen partners. Gezamenlijke keuzes tijdens de levensloop (*pp. 164-168). Den Haag: de Nederlandse Gezinsraad.

Tavecchio, L. (Eds.) (2011). *Inleiding op het themanummer Vaderschap, rol van vaders in opvoeding van kinderen en diversiteit in vaderschap in het tijdschrift pedagogiek*. Assen: Van Gorcum.

Tijdschrift *J/M voor ouders*, (2010). Vader onmisbaar in de opvoeding. Tijdschrift *J/M Vaderspecial 2010*.